

CARL SLOTBOOM
DE TIJD VOORBIJ

ROMAN

**ABBEKERK, LAMBERTSCHAAG
EN OMLIGGENDE DORPEN
TIJDENS DE
TWEEDE WERELDOORLOG**

Copyright © 2025 Carl Slotboom

Eerste druk: april 2025

ISBN: 9789465019673

Brave New Books

Foto omslag: Anja Slotboom - van den Berg

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar worden gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm, internet of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

Deze roman is een mix van waarheid en fantasie.

De meeste personages in dit boek hebben echt geleefd in Abbekerk, Lambertschaag of in een van de omliggende dorpen. Ter nagedachtenis aan hen heb ik hun werkelijke namen gebruikt.

Gebeurtenissen heb ik soms naar andere locaties verplaatst dan waar ze zich in werkelijkheid hebben afgespeeld.

Het is derhalve geen historische roman geworden, maar een roman met daarin historische feiten, die ik al dan niet waarheidsgetrouw heb opgeschreven.

Carl Slotboom

Medemblik

www.carlslotboom.nl

carlslotboom@kpnmail.nl

VOORWOORD

Tijd is een bijzonder fenomeen en kent veel verschillende vormen, wat er met het verstrijken van de jaren voor kan zorgen dat inzichten veranderen. Verschrikkingen en dilemma's die men eerst zo snel mogelijk zou willen vergeten, blijken later belangrijk om te herdenken en vast te leggen voor volgende generaties. Tijd lijkt soms ook sneller te gaan dan we denken. De Tweede Wereldoorlog is nu al tachtig jaar geleden en over enige tijd is er niemand meer die uit eerste hand kan vertellen wat er is gebeurd in die periode.

Een pure opsomming van feiten en gebeurtenissen in Abbekerk en Lambertschaag tijdens de oorlog zou weliswaar waardevol maar niet "leesbaar" zijn. Om toch het wel en wee in deze kernen (en daarbuiten) mee te geven aan volgende generaties, hebben we de schrijver Carl Slotboom gevraagd en bereid gevonden om er een leesbaar verhaal van te maken. We hebben hem daarin alle artistieke vrijheid gelaten om historische feiten te gebruiken in dienst van het verhaal en vooral de sfeer en omstandigheden van die periode vast te leggen. Het resultaat is een mooi sfeerbeeld van die periode, die de soms harde realiteit van een oorlog, maar ook het leven van alledag op een mooie verhalende manier weergeeft en zo vastlegt voor ... de eeuwigheid?

De tijd zal het leren.

Het Comité Oorlogsmonument Abbekerk

Frits van der Starre

Roelandt Paarlberg

René Veerman

**De eerste dode in elke oorlog
is het gezond verstand**

(A. den Doolaard)

DE JONGEN

Nevel hangt over de graven. Witte sluiers als ragfijne vitrage. Zilveren druppels op de zerken. Als tranen. Tranen van hen die achterbleven. Stilte overheerst. Hier slapen de doden. Grauwe lucht en niets meer dan dat. Turen naar die lucht, turen naar het oneindige. Ganzen vliegen over. Gesnater en klapwieken van vleugels. Zwerm die verdwijnt in de aquarelachtige tinten van het niets.

De torenspits reikend naar de hemel, reikend naar het onbereikbare. Als een manende vinger. Gods vinger. Kerk die allang geen kerk meer is. Diensten hebben plaatsgemaakt voor maatschappelijke, sociale en culturele bijeenkomsten. Het kan

verkeren. Het geloof zit niet meer zo diep. Ook zonder Gods woning kun je de Heer dienen. In de nissen onder de klok huizen de kraaien. Bouwen hun nesten, brengen hun kinderen groot. Groot genoeg om uit te vliegen. Jaar in jaar uit. De eeuwige cyclus van het leven.

Mijn voetstappen in het grind. Ik kijk naar de namen, de jaartallen. Alle leeftijden. Soms oud, soms te jong. Bij het ene graf blijf ik langer staan dan bij het andere. Denk na over het leven en de dood. Niets is oneindig en alles vergaat.

Aan de andere kant van de begraafplaats legt een vrouw bloemen op een graf. Ze blijft een ogenblik staan en staart naar de steen en naar de bloemen.

Ik ga zitten op de houten bank bij de urnenmuur. Vanaf deze plek kan ik de hele begraafplaats overzien. Hier, waar de tijd stil lijkt te staan en elke ademteug is verstomd, voel ik mij bijna een indringer. Een indringer op deze akker, die slechts toebehoort aan de doden. Hier tikt alleen de klok van de eeuwigheid. Hier heerst het verleden.

Een paar meter verderop wordt aan een nieuwe toekomst gebouwd. Nieuwbouw, vriendelijke architectuur. Veel groen, duurzaam, energiezuinig. Huizen in aanbouw. Skeletten tegen een grauwe hemel. Vandaag wordt niet gebouwd, niet op zondag. Ooit stond hier een café-restaurant. Een begrip in het dorp en ver daarbuiten. Ook begrippen verdwijnen, maken plaats voor iets waar je dan als dorpsbewoner weer aan zult

moeten wennen. De tijd zal het leren. Het leven is onderhevig aan een voortdurende verandering. Panta rhei. Alles stroomt, niets staat stil.

De vrouw is inmiddels in de richting van de uitgang gelopen. Via het groene hek verdwijnt ze uit het zicht. Meeuwen krassen op het dak van het schip.

De kerkklok wijst tien uur.

~

Een motor rijdt over de brug bij het Zuideinde het dorp binnen. Motor met zijspan. Uniform, geweer, Duitse helm. Zware gevechten op de Grebbeberg. In de verte zwelt het geluid aan van vliegtuigen. Na enkele ogenblikken is de lucht zwart van Engelse toestellen. Vliegen naar het oosten, vliegen naar de vijand. Luisteren naar Radio Oranje. Mag niet, wordt toch gedaan. Naar Wognum, bonnen halen op het distributiekantoor. Joden worden samengedreven. Gaan op transport. Op transport naar niemandsland. Vanuit het westen komen ze om eten. Fietsen met houten banden. Uitgeput en getekend door de honger. Rotterdam ligt in puin.

Langs de dijk fietst een vader.

Een vader met zijn kind.

~

Een smal pad voert naar de oude begraafplaats. Grijsze zerken in de schaduw van de witte kerkmuur. Als wachters. Hoeders voor hen die hier hun eeuwige rust vonden. Begraven wordt hier allang niet meer. Onkruid heeft de graven overwoekerd. Vergeten doden. Ik zet mijn voeten behoedzaam neer. Loop langzaam langs de witte muur naar het kleine hek. De meeuwen op het dak vliegen luid krassend weg. Scharnieren knarsen. Ik blijf een ogenblik staan, de klink van het hek in mijn hand. Ik luister. De gemeente zingt. Zingt Gods lof.

Elke zondag in de houten banken om de Schepper te behagen om je plek in het hemelse paradijs te waarborgen. Luisteren naar dominee en leven naar Gods woord. In zonde geboren, dus altijd wel iets te vrezen.

Ik sta en denk na. Denk na hoe het was. Hoe het was en wat ik achterliet.

Dan verstomt het gezang en is het stil. Ademloos stil. Ik laat de klink los en kijk door de geopende kerkdeur naar binnen. Waar zo-even nog psalmen werden gezongen en dominee vanaf de kansel Gods woord over de hoofden van de dorpelingen uitstrooide, zijn nu de banken in het schip volkomen leeg. Langzaam loop ik naar binnen. De lege ruimte overweldigt me. Heeft iets onwerkelijks, iets mystieks. Het tikken van mijn

wandelstok op de eeuwenoude plavuizen weerkaatst tegen de wanden. Als stemmen uit een ver verleden.

De preekstoel, het orgel, de bank voor de ouderlingen, de glas-in-loodramen, waardoor de grijze lucht somberder kleurt dan hij in werkelijkheid is. Vertrouwd en toch zo ongrijpbaar. Los zand dat tussen mijn vingers doorglipt en verdwijnt in het niets. Zoals alles eenmaal in het niets zal verdwijnen.

Als ik mij omdraai om naar buiten te gaan zie ik hem zitten. Vreemd dat hij mij nu pas opvalt. Ik vraag mij af of hij er al zat toen ik binnenkwam. Ik blijf staan, kijk naar hem. Hij is blond en mager. Hij draagt een bruine trui, een korte broek en kniekousen. Naast hem op de bank ligt een duffelse jas. Houtje-touwtje. Terwijl ik naar hem blijf kijken, wekt hij de indruk de situatie waarin wij ons beiden bevinden als de normaalste zaak van de wereld te beschouwen. Een oude man en een jongen in een kerk.

'Geloof jij in God?'

'Waarom vraag je dat?'

'Omdat je in de kerk bent.'

'Je hoeft niet in God te geloven om in een kerk te zijn,' zeg ik.

'Nee, dat is waar. Wim Wit gelooft ook niet in God maar komt best weleens in een kerk.'

'Maar om je vraag te beantwoorden, nee, ik geloof niet in een God.'

'Grappig. Een mens zonder God.'

'Ja, die bestaan dus ook.'

Ik loop in de richting van de uitgang.

In de deuropening, op de drempel van Gods huis, waar mystiek en werkelijkheid samenvloeien, voel ik plotseling de hand van de jongen in de mijne.

'Ik ga met je mee,' zegt hij.

'Ja,' antwoord ik, 'waarom eigenlijk niet.'

Op het bruggetje vraagt hij:

'Waarom geloof je niet in God?'

'Dat is een lang verhaal. Misschien vertel ik je dat nog weleens. Hoewel ik bijna zeker weet dat je er vanzelf wel achterkomt.'

'Hoe weet je dat zo zeker?'

'Laten we maar gaan,' zeg ik.

DE VOLGENDE DAG

Het duurt even voordat ik goed en wel besef waar ik ben. Het is niet mijn kamer en het is niet mijn bed. Een bruine koffer is het enige hier in deze ruimte dat mij toebehoort.

Wat er precies is gebeurd dringt echter nog niet tot me door. Ik ben nog niet in staat mijn gedachten te ordenen, maar ik laat het maar even zo. Wil er niet teveel aandacht aan besteden.

Ik lig op mijn rug en staar naar het plafond. Ik neem even niets waar, probeer nergens aan te denken. Het lijkt een soort vacuüm waarin ik mij bevind. Een vacuüm waarin tijd en ruimte lijken samen te smelten en waar de werkelijkheid mij als een droom voorkomt en de droom als een werkelijkheid. Alsof ik

buiten mijzelf ben getreden, een lange reis heb gemaakt en ik mijzelf nu van een afstand bekijk. Opeens lijkt de tijd, zoals gewoonlijk en in onze beleving, niet in rechte lijn naar voren te stromen, maar lijken heden en verleden zich met elkaar te vermengen, als in een soort kromming van de tijdlijn. Ik heb het gevoel alsof ik mij in een onwerkelijkheid bevind. Een wereld die niet bestaat. Ik doe mijn ogen dicht en luister. Luister naar de stilte.

Na een paar minuten sta ik op, schuif de gordijnen opzij, open het venster en ga op de rand van het bed zitten. Akkers, weilanden, eindeloos groen, zover het oog reikt en nog verder. Koeien, schapen. Turen naar de einder. Turen naar de kerktoren aan de horizon. Hoe verder weg, hoe grijzer de tinten. Aan de rand van de sloot de knotwilgen. Krom getrokken door ouderdom en wind hellen ze over het water. Oude, verweerde, kwetsbare mannen. In hun kruinen nestelen de vogels en groeit het fluitenkruid. Riet, grassoorten, bloemen, planten. Een eldorado voor insecten en vogels die er hun huis hebben gevonden. Meerkoet en fuut hebben hun nest op het stilstaande water gebouwd. Broeden hun eieren uit. Nieuw leven. Elk jaar weer.

Een fietspad door de weilanden. Een schelpenfietspad naar het volgende dorp. De Kolk van Dussen, natuurgebied en waterberging. Halverwege een uitkijktoren. Informatiebord met wetenswaardigheden over het gebied, kleurenfoto's. Een ijzeren

trap leidt naar een rond platform. Uitzien over het Westfrieze landschap.

Ganzen, een reiger, meeuwen in de lucht, een molen. Ik sluit het venster. De gordijnen laat ik open.

Ik douch, klee me aan en ga naar beneden.

Een jonge vrouw met een wit schortje voor vraagt of ik nog koffie wil. Ze is een beetje mollig en heeft een vriendelijk gezicht. En de krant? Wil ik misschien de krant inzien? Nee, geen krant. Ik heb op dit moment genoeg aan mezelf. De wereld kan me even gestolen worden.

Ze loopt naar de machine. De machine die koffie maakt. Er klinkt gepruttel. Ergens rinkelt een telefoon en er rijdt een auto voorbij. Vanaf mijn plek kijk ik op het Noordeinde. Het is een smalle doorgaande straat waar verkeer niet sneller dan dertig kilometer per uur mag rijden. Ik vraag mij af of iedereen zich aan deze regel houdt. Ik zie de dijk. De dijk waar vroeger het water tegenaan klotste. Zwemmen achter die dijk. Zwemmen in de Zuiderzee. Omkleden in het badhokje dat notaris Donker op de strekdam had laten bouwen. Het water is er niet meer. Allang niet meer. Er is land voor in de plaats gekomen. Land, boerderijen, tractoren. Windmolens, waar je ook kijkt.

De vrouw brengt de koffie. Ze glimlacht en verdwijnt dan door een deur naar de ruimte die daarachter ligt. In de ruit mijn

spiegelbeeld. Ik tuur naar mezelf en vraag mij af wie ik nou eigenlijk zie.

Ben ik dat in die ruit? Een oude man die al een heel leven achter zich heeft? Of zie ik het kind dat ik eens was? Dat blonde, magere kereltje in zijn korte broek.

Zie ik beiden?

De man en het kind?

Ik drink mijn koffie en ga naar buiten.

DE OUDE SCHOOL

Ik kan mij niet herinneren of hier ooit een hek is geweest. Zal ongetwijfeld. Elk schoolplein heeft een hek. Ook oude schoolpleinen. In de grond staan op enkele meters afstand van elkaar betonnen paaltjes die worden verbonden door horizontale ijzeren stangen. Ter hoogte van de daarachter liggende toegangsdeur is een flinke uitsparing tussen de paaltjes. Een soort ingang. IJzeren, verroeste haken in een van de paaltjes doen vermoeden dat hier ooit een hek in heeft gehangen. Ik loop tussen de paaltjes door het schoolplein op. De tegels van het looppad dat leidt naar de toegangsdeur gaan schuil onder het onkruid en onder de drie hoge ramen van de

lokalen staat het gras wel een meter hoog. Alles wat groeien kan tiert hier welig.

Her en der verspreid staan kunstwerken of wat er voor door moet gaan. Stangen, cirkels, driehoeken, alles van ijzer en aan elkaar gelast. Bomen, dicht struikgewas, met dunne takken die alle kanten op schijnen te willen, scheiden het plein van de daarachter liggende Dorpsstraat. Het geheel maakt een rommelige, onverzorgde indruk. Er staat een bankje. Een bankje en een soort campingtafel. Ik ga zitten en probeer me te herinneren hoe het hier eens was. In mijn beleving was het groter destijds. Veel dingen lijken groter als je kind bent. Later, als je volwassen bent lijkt alles kleiner. Schijn bedriegt.

Een duif landt op de tegels. Hij houdt mij nauwlettend in de gaten. Zijn kopje gaat alle kanten op. Pikt links en rechts iets van de grond en als ik mij beweeg vliegt hij weg. Met mijn ogen volg ik hem. Een grijze stip die verdwijnt in het niets. Maakt plaats voor andere stippen. Ontelbare grijze vage vlekjes op mijn netvlies. Dansen in de zonovergoten blauwe lucht. Zijn er niet, maar je ziet ze toch. De dubbele toegangsdeur, de ene kant donkerblauw, de andere kant lichtblauw, heeft elk vier raampjes onder elkaar met daarin figuurglas. In het onderste raampje van de rechterdeur is het glas vervangen door een gewone alledaagse ruit. Ongetwijfeld is hier het figuurglas ooit gesneuveld.

De hoge ramen waar je achter zat en op het schoolplein keek. Je verlangde naar buiten. De kachel die 's winters brandde. De smalle houten banken. De kaarten aan de wand. Nederland, de verschillende landen, de continenten, de zeeën. Aap, noot, Mies. In de hal hing een bord met daarop de tekst: "Als je niets te doen hebt, doe het dan niet hier." Zo opgehangen dat je het wel moest lezen. Geen idee of het er nog hangt.

De rechterdeur, de lichtblauwe, staat open. Ik sta op, loop erheen en blijf een ogenblik in de opening staan. Ik kijk in een lange gang die wordt onderbroken door een dubbele deur, waarvan er een openstaat. Zwart-wit marmeren vloer. Rechts een toilet, links de lokalen. Voorzichtig loop ik naar binnen en probeer mij te herinneren. Vage beelden op mijn netvlies. Uit een van de lokalen klinken geluiden en ik steek mijn hoofd door de deuropening. Een man in overall is aan het werk. Hij kijkt op als hij mij ziet.

'Even mijn lasapparaat uitzetten,' zegt hij. Overal ijzer en staal, gereedschap, tafels met apparatuur, sculpturen in de ruimte en aan de wanden.

'Ik ben beeldhouwer. Dit heb ik allemaal gemaakt.'

Ik kijk er vol bewondering naar.

'Dat zou ik niet kunnen,' zeg ik. 'Dit soort dingen maken, bedoel ik.'

'Buiten staat nog meer.'

Hij bekijkt mij van top tot teen.

'Wat kan ik voor u doen?'

'Niets speciaals. Ik wilde zo maar eens wat rondkijken.'

'Geen probleem. Mocht u vragen hebben dan hoor ik het wel.'

Daarop zet hij zijn apparatuur weer aan en gaat verder waarmee hij bezig was. Ik verlaat de ruimte en sta weer in de gang. Uit het achterste lokaal klinken eveneens geluiden. Ook hier weer veel tafels. Gereedschap, oude radio's, telefoons, oude en nieuwe televisies, platenspelers. Aan een van de tafels zit een man voorovergebogen en sleutelt aan iets.

'Kom binnen,' zegt hij en geeft mij een hand. 'Kemper, Piet Kemper. Ga zitten.'

Meneer Kemper schuift een oude bureaustoel in mijn richting.

'Waar bent u mee bezig?' vraag ik.

'Ik repareer apparaten voor kleine winkeliers, particulieren.'

'Apparaten,' zeg ik.

'Voornamelijk alles wat met geluid te maken heeft. Maar eigenlijk repareer ik elk apparaat waar een stekker aan zit.'

'Van wie is dit gebouw?' wil ik weten.

'Van mij,' antwoordt de man. 'Van mij en Valentijn van der Heide, de beeldhouwer.'

'Die heb ik zo-even ontmoet.'

'Het is een oude school,' gaat hij verder, 'en omdat hij destijds niet meer voldeed aan de eisen van de tijd werd een nieuwe school gebouwd. Wij hebben toen dit pand van de gemeente gekocht. Dat was midden zeventiger jaren van de vorige eeuw.'

Dit was trouwens het gymnastieklokaal. Kijk,' en hij wijst naar boven,' daar hangen nog de haken waaraan de ringen hingen.'

'Woont u hier ook?'

'Nee, ik werk hier, maar wonen mag niet. De enige vaste bewoners zijn de vleermuizen.'

Dan geef ik hem een hand en loop door de lange gang in de richting van de uitgang.

Buiten ga ik nogmaals op het bankje zitten en laat op me inwerken wat ik zojuist binnen heb gezien. De gang, de lokalen, de deuren, de mannen die aan het werk waren. Alles zo anders, zo onwerkelijk.

Ik vraag me af wat ik dacht te zullen vinden.

OORLOG

In een van de lokalen brandt licht en achter een tafel zie ik iemand zitten. Een man. Hij heeft papieren voor zich liggen. Af en toe schrijft hij iets op. Dan staat hij op en gaat voor het raam staan. Ik had hem heel anders in herinnering. Gezichten vervagen in de loop der jaren en je fantasie schept op den duur zijn eigen werkelijkheid. Er komen een man en een vrouw het lokaal binnen. Ze gaan bij de andere man staan. Praten met elkaar, kijken naar buiten. Lopen dan bij het raam weg en verdwijnen door de deur van het klaslokaal.

~

Ze zitten op het ijzeren hek tussen het land van Kees Ros en het schoolplein. Niets bijzonders. Daar zitten ze meestal. Kijken over het land. Zien wat ze altijd zien. Koeien, schapen, de kerk aan de horizon. Dan weer kijken naar het plein. Kijken naar de schooldeur. Wachten tot deze opengaat, meester Schreuder naar buiten komt en in zijn handen klapt. Duurt vandaag langer dan op andere dagen. Ze weten waarom. Ze weten het allemaal. Zwijgen. Hebben geen woorden. Geen woorden voor iets dat zo onwerkelijk klinkt en waarvan de omvang nog niet is doorgedrongen.

Al vroeg in ochtend zijn de lichten in de huizen aangegaan, vroeger dan gewoonlijk. Gordijnen worden opzij geschoven. Door de kieren kijken. Kijken naar buiten. Kijken naar de lucht. Luisteren naar de nieuwsberichten die de radio onophoudelijk uitzendt. Onheilspellend. Hoe heeft het kunnen gebeuren? Hoe moeten we hiermee omgaan? Onzekerheid en angst voor de toekomst.

Buiten schijnt de zon.

Het belooft een mooie dag te worden.

Van alle kanten komen de kinderen en verzamelen zich rond de leerkrachten, meester Schreuder, meester de Boer en juffrouw Zinkweg. Niemand die iets zegt. Meester Schreuder kijkt naar

de leerlingen. Dat ze het zeker al hebben gehoord, zegt hij. Dat hun ouders het inmiddels wel hebben verteld.

Ja, ze hebben het gehoord. Dat de Duitsers om drie uur deze ochtend ons land binnengevallen waren. Dat het nu oorlog is. Ja, dat hebben ze allemaal gehoord.

Meester zegt: 'Het is beter dat jullie naar huis gaan. Vandaag wordt er geen les gegeven.'

Niemand die zich omdraait en verheugd het schoolplein afrent, zoals ze onder andere omstandigheden zouden doen wanneer ze onverwacht een vrije dag zouden hebben.

'Als er morgen niets raars gebeurt,' gaat meester verder, 'dan begint de school op de gewone tijd.'

Hij wil nog wat zeggen. Krijgt er geen gelegenheid meer voor. Geronk van vliegtuigen. Iedereen kijkt naar boven. Daar is de vijand. Was hij eerst nog een abstract begrip, nu kunnen ze hem echt zien. Acht Duitse vliegtuigen. Zo ziet de vijand er dus uit, nu heeft hij een gezicht gekregen. De toestellen vliegen naar het westen. Iedereen staart naar boven. Niemand weet wat te doen. Niemand ook die iets zegt. Wat moet je ook zeggen als de vijand over je hoofd vliegt? Dan begint juffrouw Zinkweg plotseling te zingen. Haar hoge stem schalt over het plein: Wilhelmus van Nassouwe. Iedereen kijkt in haar richting. Ze is de enige die zingt, maar doet dat met volle overtuiging. Dan begint ook meester Schreuder te zingen. Maakt met beide armen zwaaibewegingen om de leerlingen te manen mee te

doen en de maat aan te geven. Dan begint iedereen te zingen. Daar op dat schoolplein, terwijl de vijand overvliegt, houden ze zich vast aan het volkslied. Vinden steun en hoop. Als de laatste klanken zijn verstomd zwijgen ze, allemaal. Dan weer de stem van meester Schreuder.

'Ga naar huis,' zegt hij. 'Ga meteen door naar huis en morgen zien we verder.'

HET SPEL VAN DE TIJD

'Wim vindt het een raar lied.'

'Welk lied?'

'Het Wilhelmus.'

'En waarom vindt Wim het een raar lied?' vraag ik.

'Omdat wij helemaal niet van Duitse bloed zijn.'

'Ja, dat klopt.'

'Maar dat moeten we wel zingen.'

'Dat heeft te maken met Willem van Oranje.'

'Was hij wel van Duitse bloed?'

'Ja,' zeg ik, 'hij werd in Duitsland geboren.'

'In Duitsland?'

'Ja, in Dillenburg, in het jaar 1533.'

'Dat is heel erg lang geleden. Dus dan is die tekst heel erg ouderwets.'

'Ja, eigenlijk wel.'

'Dan zou er eigenlijk een nieuwe tekst moeten komen.'

Opeens was hij er weer. De jongen uit de kerk die mij een hand had gegeven en gezegd had dat hij met mij mee wilde gaan. Ik zou niet kunnen zeggen waar hij vandaan gekomen is, maar opeens zit hij naast me op het bankje voor het oude schoolgebouw.

'We zijn trouwens wel meteen naar huis gegaan. We hebben het ook nog horen donderen.'

'Onweer?'

'Nee, geen onweer. Jan Visser zei dat de Duitsers bommen hadden gegooid op het vliegveld van Bergen. Toen we langs de melkfabriek kwamen ...'

'De melkfabriek?' onderbreek ik hem.

'Ja, aan de Dorpsstraat. Nou, toen we daarlangs kwamen hoorden we weer vliegtuigen. We zijn naar binnen gerend en de melkverwerker zei dat ze een vliegtuig hadden neergeschoten. Een Duits vliegtuig.'

Ik kijk opzij. Hij bengelt met zijn magere benen heen en weer en lijkt zich op zijn gemak te voelen. Alsof het de normaalste zaak van de wereld is dat hij samen, met een voor hem volkomen vreemde oude man, hier op een bankje voor het

schoolgebouw zit. Hoog in de lucht trekt een vliegtuig een zilveren lint en naast het schoolgebouw, aan de oever van de sloot, landt een reiger.

'Kijk,' zeg ik, 'een witte reiger, een zilverreiger.'

'We zijn de andere dag wel naar school gegaan. De hele nacht kwamen er vliegtuigen over en eigenlijk heb ik niet zo goed geslapen. Mijn vader zei dat als ik het niet vertrouwde ik maar gewoon bij iemand aan moest bellen en moest vragen of ik daar even kon schuilen.'

'En? Heb je bij iemand aangebeld?'

'Nee, maar ik heb wel heel hard gelopen en was best wel bang.'

'Was iedereen gewoon op school?'

'Nee, niet iedereen en we hebben eigenlijk ook niet veel gedaan. Gewoon een beetje bij elkaar gezeten en gepraat.'

'Ik begrijp het.'

'Eigenlijk moest de vader van Jan ook in het leger.'

Hij springt van de hak op de tak.

'Jan? Welke Jan?'

'Nou, mijn vriend, Jan Bobeldijk.'

'O, die,' zeg ik.

'Maar Jan is niet mijn enige vriend hoor, ik heb er best wel veel.'

'En, is de vader van Jan in het leger gegaan?'

'Ja, maar dat heeft maar een paar maanden geduurd. Hij is in september vorig jaar vertrokken ...'

'Vorig jaar?' vraag ik.

'Je weet toch wel wat vorig jaar is?' vraagt hij en kijkt mij nogal wijsneuzerig aan.

'Ik ben al behoorlijk oud,' zeg ik, 'en haal soms weleens wat dingen door elkaar.'

'O, dat lijkt me wel heel erg lastig.'

'Ja, maar jij kunt mij daarbij helpen. Vorig jaar dus.'

'Nou, in september 1939. Hij moest zich melden, maar hij had natuurlijk helemaal geen zin.'

'Kan ik me voorstellen.'

'In januari was hij weer terug op het dorp. Hij had last van zijn maag en hij mocht kiezen tussen een operatie of naar huis.'

'Die keuze was waarschijnlijk niet zo moeilijk.'

'De moeder van Jan gaf hem elke avond pap en ze zei dat daar de maagklachten wel van over zouden gaan.

"De pap komt me m'n strot uit," zei de vader van Jan, maar hij at het wel.'

Plotseling staat hij op.

'Ik moet naar binnen, de pauze is voorbij.'

In de deuropening draait hij zich om en steekt zijn hand op. Ik kijk hem na hoe hij door de lange gang loopt en verdwijnt in een van de lokalen.

Naast de school, verpakt in wit plastic, liggen hooibalen. Daarachter de A7. Verkeer raast voorbij. Windmolens. Een benzinestation. In het weiland hebben de zwanen een nest gebouwd. Straks zal de boer komen. Met een stok zal hij de agressieve zwanen op afstand houden. Alle eieren op één na zal hij schudden. Niet teveel zwanen op zijn grond, daar houdt hij niet van. De tulpen staan in bloei. Kleurrijke dekens bedekken het land. Rood, geel, wit. Mannen en vrouwen tussen de velden. Lopen langzaam. Beetje voorovergebogen. Controleren. Ziektes, schadelijk ongedierte.

Over het tafelblad kruipt een kever. Groen, glanzend schild. Ik leg mijn hand op de tafel. Het beestje aarzelt heel even, dan klautert hij langzaam tegen mijn vinger omhoog. Er zit alles in denk ik, in zo'n klein beestje. Alles wat nodig is om te leven. Klein wonder. Dan gaat zijn schild omhoog en komen er twee vleugeltjes tevoorschijn. Weg is hij. Hoog in de bomen nestelen de kraaien. Krassend vliegen ze over. Veel drukte om niets.

Achter het venster verschijnt meester Schreuder. Ik zie zijn rug. Hij gebaart en praat tegen de kinderen. Na enkele ogenblikken klinkt het Wilhelmus. Meester Schreuder slaat de maat, de kinderen zingen. Het geluid van hun stemmen klinkt gedempt over het kleine schoolplein. "Wilhelmus van Nassouwe, ben ik van Duitsen bloed."

In het andere lokaal zet de beeldhouwer zijn lasapparaat aan en als in een tweestemmige canon klinken het volkslied en de

machine. Door elkaar, in verschillende tijdzones, maar in een perfecte harmonie.

De tijd lijkt een spelletje te spelen.

Een spelletje te spelen met zichzelf.

Met mij ...